

ПРАВознавство

УДК 363.15.6

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В
ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА УКРАЇНІ**

В. В. Дика

студентка 3 курсу, група ПР-31, навчально-науковий інститут права
Науковий керівник – к.ю.н., доцент І. В. Міщук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті висвітлено шляхи впровадження інституту медіації в Великобританії, роль практики відновного правосуддя на міжнародному рівні. Розкрито необхідність та доцільність впровадження інституту медіації на законодавчому рівні в Україні.

Ключові слова: медіація, відновне правосуддя, медіація в судовому процесі, альтернативне вирішення спорів.

В статье рассмотрены пути внедрения института медиации в Великобритании, роль практики восстановительного правосудия на международном уровне. Раскрыта необходимость и целесообразность внедрения института медиации на законодательном уровне в Украине.

Ключевые слова: медиация, восстановительное правосудие, медиация в судебном процессе, альтернативное разрешение споров.

The article deals with ways of introducing the institute of mediation in the UK, the role of restorative justice practices internationally. Reveals the necessity and expediency of institution of mediation at the legislative level in Ukraine.

Keywords: Mediation, restorative justice, mediation in litigation, alternative dispute resolution.

Україна ніколи не залишалась осторонь сучасних тенденцій. У Кримінально-процесуальному кодексі України містяться особливі процедури кримінального провадження. Одна з них це провадження медіації на підставі угод, а саме на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Ця угода – новела кримінального процесуального законодавства, що потребує вивчення, у тому числі на досвіді Великобританії, яка вперше в Європі її запровадила.

Англійська модель правосуддя полягає в наявності вибору тільки між двома традиційними варіантами реакції держави на вчинений злочин, виходячи з його небезпеки для суспільства. Перший варіант – це офіційне кримінальне переслідування особи, результатом якого має бути покарання як юридичний наслідок вчинення злочину. Другий варіант – це відмова від кримінального переслідування особи, тобто фактично залишення порушення кримінально-правової норми без будь-якої реакції з боку держави.

Метою статті є наведення порівняльної характеристики інституту медіації на прикладі Великобританії, та доцільність його впровадження в Україні на законодавчому рівні.

Становлення та розвиток інституту медіації в зарубіжних країнах та в Україні були предметом дослідження науковців: Ю. Притики, В. Землянської, Р. Безпальчої, Ю. Зазуляк, Т. Кисельової, С. Калашнікова, С. Спиридонової, С. Меррі, Н. Александера, Л. Фуллера та інших.

Звернення до Англії як до прикладу впровадження медіації обумовлено наступною обставиною. В 1989 р., коли з ініціативи декількох англійських юристів медіація стала

застосовуватися в Англії, даний факт був доволі скептично сприйнятий як суспільством в цілому, так і професіональними юристами в тому числі [3, С. 34].

Перш за все, було необхідно популяризувати процедуру медіації як серед громадян, так і серед професійних юристів, створити передумови для її застосування. Для досягнення цих цілей був створений Центр ефективного розвитку вирішення спорів (Centre for Effective Dispute Resolution – CEDR), який являється некомерційною організацією, яка займається просуванням медіації. CEDR здійснює підготовку і акредитацію медіаторів, і також пропонує цілий ряд процедур з вирішення спорів, таких як експертне вирішення, ранні нейтральні оцінки, незалежне втручання [4].

З самого початку своєї діяльності дана організація зіштовхнулася з тим, що медіаторів було значно більше, ніж тих, хто до них звертається. На сьогоднішній день в результаті покращення рівня інформованості про вигоди посередництва в Великобританії і в Європі ситуація кардинально змінилася. Спостерігається значне зростання як кількості справ, в яких використовується посередництво, так і попиту на послуги консультування і послуги в області навчання і підготовки CEDR Solve.

Згодом була створена ще одна організація – Рада цивільної медіації (Civil Mediation Council), яка об'єднала громадських діячів, адвокатів, суддів в відставці і зіграла важливу роль в популяризації медіації в Англії. Основна задача даної організації – просування медіації серед юристів, щоб «розвіяти» сумніви в ефективності альтернативних методів вирішення спорів стосовно британської юридичної практики. Проте, британські юристи виражали сумніви щодо доречності цього, аргументуючи свої побоювання тим, що з боку сторін, що ведуть спір буде відсутня довіра до професійних якостей медіаторів – навряд чи медіатор буде більш поважною особою, ніж суддя. І тут був зроблений цілком продуманий хід – в якості медіаторів пропонувались кандидатури суддів у відставці і відомих практикуючих юристів.

Громадська організація Рада цивільної медіації і її голова сер Генрі Брук відстоювали положення щодо добровільності процедури медіації. Проте Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради відносно деяких аспектів медіації в цивільних і комерційних справах внесла певні корективи в саме поняття добровільності процедури медіації. Згідно преамбули Директиви медіація повинна представляти собою добровільну процедуру в тому лише сенсі, що сторони самі лише несуть відповідальність за проведення даної процедури і можуть організувати її в будь-який момент. І згідно з вищезазначеною преамбулою, Директива не перешкоджає країнам-членам ЄС ввести процедуру медіації як обов'язкову [5].

В квітні 2011 р. було прийнято рішення про внесення змін до Закону 1996 р. «Про сім'ю», згідно з яким застосування процедури медіації являється обов'язковим при розлученні, а також при вирішенні інших спорів, які впливають з сімейних відносин. Правління Великобританії пропонує парам, що збираються розлучатися, пройти «примусове ознайомлення з медіацією», щоб вони користувалися нею замість звернення до суду. За новими правилами та особа, що ініціювала розлучення, повинна перш за все звернутися до професійного посередника, який постарается вирішити конфлікт без втручання суду в процес. Якщо ж пара наполягає на судовому втручанні, то вони зобов'язані пред'явити докази того, що вони намагалися вирішити конфлікт до звернення до суду [6, С. 48].

У 2004 р Королівська судова служба відкрила національну «гарячу телефонну лінію» з питань медіації, перейменовану в жовтні 2011 р. в «Цивільний каталог медіаторів». Зацікавлені особи можуть отримати необхідну інформацію від консультантів, які допоможуть розрахувати суму претензії, запропонують кандидатури медіаторів, при цьому сума гонорару медіатора буде фіксованою [7].

Аналіз системи цивільного правосуддя, проведений лордом Вульфом, і його доповідь «Доступ до правосуддя» (від 1995 і 1996 рр.) внесли істотні зміни в сам порядок судового провадження цивільно-правових справ. Згідно з цими змінами суди тепер повинні були інформувати сторони про альтернативні методи вирішення спорів та сприяти їх

використанню у відповідних випадках. В остаточній доповіді 1996 р. було встановлено, що «суд зобов'язаний рекомендувати використання АВС в слуханнях щодо врегулювання конфлікту (case management conferences) і попередніх нарадах з адвокатами сторін до початку судового розгляду» [8].

Згодом ці зміни були офіційно закріплені в судовій процедурі в 1999 р. за допомогою реформ системи цивільного правосуддя. Прийняті в результаті цих реформ CPR (Правила цивільного судочинства – ПЦС) визначають на сьогодні загальний порядок розгляду цивільних справ в Апеляційному суді, Верховному суді та судах графств. ПЦС – це сукупність процесуальних норм (процесуальний кодекс), основна мета якого – забезпечити суду можливість справедливо врегульовувати конфлікти [9].

Цій важливій меті відповідає і активна участь суду у врегулюванні претензій сторін, включаючи пропозицію сторонам використовувати процедуру АВС, якщо суд визнає це за необхідне, і сприяння застосуванню цієї процедури. ПЦС також встановлює, які фактори необхідно взяти до уваги при присудженні витрат (витребування суми грошового стягнення): при розрахунку цієї суми суд зобов'язаний враховувати, які зусилля були докладені сторонами до, після і під час процедури медіації, щоб вирішити суперечку мирним шляхом. Відповідно, якщо сторона, що виграла, відмовилася від медіації без достатніх на те підстав, суддя може вирішити, що сторона, що програла, не зобов'язана відшкодовувати судові витрати стороні.

Порядок позовного провадження в Англії визначається вартістю і складністю юридичної природи позову. В категорії «дрібних позовів» до £50 слухання здійснюється в особистій присутності сторін, відсутні законні представники, слухання здійснюється в кабінеті судді [10].

Вартість подачі малого позову може становити до £ 30, і більшість слухань у судах складають саме дрібні претензії. Саме при досудовому вирішенні таких спорів медіація є досить ефективною, оскільки найчастіше вартість захисту дрібних претензій не компенсується отриманими в результаті судових рішень штрафами.

З основних складнощів впровадження інституту медіації в Україні ми виділили наступні: по-перше, недовіра до підходу як такого і до послуги медіації зокрема. Українці все ще дуже не довірливі один до одного. Тому ми припускаємо, що багато хто буде скептично ставитися до основного параметру медіації – нейтральності посередника і конфіденційності процесу; по-друге, низька культура ведення переговорів, що зводиться до маніпуляцій і обману як основних інструментів досягнення цілей. Ці інструменти зазвичай заважають в процесі медіації; по-третє, медіація може допомогти зберегти відносини і «зняти» болючі питання, але в умовах переважання короткострокової вигоди над довгостроковими відносинами і репутацією в сучасному українському суспільстві, її застосування буде мати багато практичних обмежень.

Незважаючи на те, що професіоналізація і стандарти якостей дуже важливі в професійній медіації, медіацією можуть займатися не тільки дипломовані юристи, а й ті, хто практикують в інших сферах.

У країнах СНД, особливо таких як Україна, РФ, Казахстан, Білорусія, інтерес до медіації з боку юристів, психологів, конфліктологів має хвилеподібну траєкторію. Піки короткострокової моди змінюються розчаруванням. Потім нова хвиля інтересу, потім повтор апатичного спаду інтересу. У всіх вищезазначених країнах прийнятий вже закон про медіацію, крім України. І ми вважаємо, що це означає, що в Україні є шанс ще більше вдосконалити законопроект про медіацію, і врахувати ті проблеми і непорозуміння, які з'явилися в країнах після прийняття закону.

У нашому національному законодавстві вже є елементарні основи для запровадження медіації. Зокрема, це така норма у процесуальному законодавстві, як примирення – ст. 175 Цивільного процесуального кодексу та ст. 78 Господарського процесуального кодексу, які регламентують укладення між сторонами судового процесу мирової угоди з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок.

У кримінальному процесі ситуація не така однозначна, хоча примирення там теж застосовується. Зокрема, ст. 145 і ст. 146 Кримінального кодексу України визначають підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з діловим каяттям та примиренням винного з потерпілим. Однак такі норми потребують доопрацювання та внесення змін при прийнятті закону «Про медіацію». Тому, окрім Закону «Про медіацію», у якому законодавець визначає основні засади проведення медіації, встановлює правовий статус медіаторів, їх права та обов'язки та інше, треба готувати ще й внесення змін до інших законодавчих актів [11].

Законопроект № 2425а-1 від 03.07.2013 «Про медіацію» був зареєстрований у Верховній Раді, проте в силу політичних процесів, що відбулися в країні, розглянути його так і не встигли. Зараз цей законопроект «підвис». Комітет з питань верховенства права та правосуддя виніс його на розгляд, проте коли цей розгляд відбудеться, незрозуміло. Напевне, найближчим часом цього очікувати не варто.

Перешкод для впровадження медіації в Україні існує достатньо. Серед них – політичний тиск, колосальний рівень корумпованості, проблеми суддівського самоврядування, хронічне недофінансування. На сьогодні склалася роками «порочна» практика «імплантації» вищезазначених факторів в щоденне життя України, що негативним чином впливає на неупередженість судової системи і аж ніяк не сприяє підвищенню рівня законності і верховенства права в українській державі [2].

Виходячи з цього, багато експертів з країн Євросоюзу і США, стверджують, що саме розвиток системи АВС, а зокрема і системи медіації в Україні, зможе сприяти досягненню принципів соціальної справедливості.

В результаті нашого дослідження ми розглянули можливості впровадження інституту медіації в Україні, взявши за приклад досвід Великобританії. Ми виявили недоліки, які є значною перешкодою для закріплення медіації на законодавчому рівні. Серед них: недовіра населення щодо процедури медіації, мала інформативна база щодо медіації, неоднозначна ситуація застосування процедури примирення в процесуальному законодавстві і кримінальному процесі. Але ситуацію можна покращити, використовуючи прийоми, що були застосовані в Великобританії, наприклад:

- популяризувати процедуру медіації серед населення;
- інформувати населення про переваги медіації перед судовим вирішенням справи;
- створити в Україні аналог британського «Цивільного каталогу медіаторів».

Список використаних джерел:

1. Сер Генрі Брук. Посередництво в Великобританії сьогодні. Авторитетний огляд посередницької сцени Великобританії сьогодні з точки зору ОМЦ. СМС академічний семінар 20 січня 2010 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedr.com>.
2. Гаврилішин А. П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів / А. П. Гаврилішин // Науковий вісник Херсон. держ.ун-ту. – 2014. – № 5. – Т.1 – С. 275–278.
3. Сер Генрі Брук. Посередництво і примирення // Медіація та право. – 2009. – № 14.
4. Центр ефективного вирішення спорів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedr.com>.
5. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р щодо деяких аспектів медіації в цивільних і комерційних справах // Вісник Вищого господарського суду Республіки Білорусь. – 2009. – № 5.
6. Сивак Н. Спрошене виробництво в англійському цивільному процесі / Н. Сивак // Арбітражний і цивільний процес. – 2008. – № 8.
7. Рада з цивільної медіації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.civilmediation.org>.
8. Заключний звіт Вульфа липня 1996 року опубліковано в повному обсязі на сайт Департаменту з конституційних питань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dca.gov.uk>
9. Правила цивільного судочинства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk>.
10. Кудрявцев Є. В. Цивільне судочинство Англії / Є. В. Кудрявцев. – М. : Видавничий Дім «Городецъ», 2008.
11. Резнікова В. В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів / В. В. Резнікова // Вісник КНУ. – 2012. – № 90. – С. 10–15.